

RESSENYES INDIVIDUALS

MARTÍN PASCUAL, Llúcia: *Bestiari Medieval*, Barcelona: Editorial Barcino, 2022.

FRANCESC-XAVIER LLORCA IBI

Universitat d'Alacant

francesc.llorca@ua.es

Els bestiaris són obres medievals allegòriques o moralitzadores que descriuen els animals i els seus costums. L'antecedent remot d'aquest gènere és el *Physiologos* grec d'inicis de la nostra era, que fou transmès a l'Europa medieval a través de traduccions llatines datades entre els segles VII i VIII. Posteriorment, als segles XII-XIII aparegueren els textos pròpiament anomenats *bestiaris* amb l'objectiu d'explicar la configuració simbòlica dels animals com a part de la filosofia natural i d'on anà desapareixent l'autoritat bíblica que es trobava en el *Physiologos* grec i els *physiologi* llatins. Posteriorment, a mitjan segle XIII, s'elaboraren els primers bestiaris en llengües romàniques. El primer referent d'aquestes obres romàniques és un *Bestiaire*, en francès, que s'atribueix a Pierre de Beauvais. Més tard en trobarem altres conservats en toscà, català, portuguès i occità. Aquesta línia cronològica continua amb el *Bestiaire d'amour* atribuït a Richard de Fournival. Posteriorment, el *Bestiaire d'amour* es traduí al toscà en una versió que porta per títol *Lo diretano bando*. I, més endavant, aparegué un altre bestiari toscà anomenat *Libro della natura degli animali*, que és d'on prové el *Bestiari medieval* català.

La present edició del bestiari català porta per títol *Bestiari medieval*. L'edició ha estat realitzada a cura de la professora Llúcia Martín Pascual, catedràtica de literatura catalana medieval de la Universitat d'Alacant, docent d'aquesta àrea literària i membre del grup d'investigació Literatura Catalana Medieval de la Universitat d'Alacant. A més, ha participat en diversos projectes d'investigació a la Universitat d'Alacant i Barcelona. Actualment és investigadora principal del projecte *Edición sinóptica de las poesías de Ausiàs March* finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

El volum editat, de 212 pàgines, consta de dos parts fonamentals: una introducció i l'edició del text a partir del manuscrit A, un dels testimonis complets dels set amb què compta l'obra original. Pel que fa a la introducció, es troba dividida en sis apartats on trobem: la simbologia dels animals, la formació dels bestiaris,

els bestiaris romànics, la relació entre els animals, els bestiaris i la literatura catalana medieval, la descripció dels testimonis del bestiar català i els criteris per a la realització de l'edició presentada. Es completa l'edició amb una abundant bibliografia amb 171 referències, que abracen des dels estudis més clàssics fins a les publicacions més actuals. A més, hi trobem setze làmines acolorides amb representacions medievals d'animals esmentats al text que, a més d'una funció estètica, fan més entenedora la visió que els destinataris de l'obra devien tenir en la ment.

L'aparat crític és un element essencial de l'edició. És una part fonamental que aporta una informació extensa i necessària per entendre la funció de l'obra i el seu missatge. És per aquest motiu que els capítols introductoris tenen una gran importància per al lector que s'acosta al món dels bestiaris i la seva interpretació, ja que aporta un context necessari sobre l'origen i desenvolupament d'aquest gènere literari que dona sentit a la lectura de l'original editat. Els diversos apartats situen l'obra en el seu espai temporal i ideològic facilitant-ne la comprensió. Aquesta introducció consta de sis subapartats: la simbologia dels animals al llarg de la història, la formació dels bestiaris, els bestiaris romànics; els animals, el bestiaris i la literatura catalana; la descripció dels testimonis del *Bestiari medieval* català i els criteris d'edició. És un conjunt molt ben estructurat i desenvolupat que ens porta, pas a pas, per la gènesi dels *physiologi* i del gènere tractat, com també per l'evolució en el significat i la intenció des dels primers textos —com a explicacions al·legòriques de preceptes i dogmes cristians— fins a esdevenir una eina de configuració simbòlica dels animals. Una configuració simbòlica que és una part de la filosofia natural on es produí una fusió entre les primitives composicions, el *Physiologos* grec i els *physiologi* llatins, i els posteriors tractats sobre la naturalesa. A més, hi trobem expressada de manera clara la línia cronològica i cultural des dels textos grec i llatins fins a les versions romàniques medievals on veurà la llum el *Bestiari medieval* català. És en l'explicació d'aquest bestiar on la professora Martín detalla i contextualitza cadascun dels quaranta-vuit animals que apareixen en els quaranta-cinc apartats de què consta el text, atès que la talpa, la granota, el calamió (camaleó) i la salamandra s'agrupen a l'apartat divuit per representar «els quatre elements de què lo món és format».

Els animals són descrits a partir del sentit al·legòric que se'ls atorga, amb un seguiment de la seva aparició literària des dels textos fisiològics més antics, com les històries naturals de Plini i Aristòtil, fins als textos coetanis o quasi coetanis al *Bestiari* com les *Flors de virtut*, els sermons de sant Vicent Ferrer o les poesies d'Ausiàs March. L'estructura narrativa de cada subapartat del bestiar sempre s'inicia amb la fórmula: «De la natura de (nom de l'animal) e de la sua significació». A partir d'aquí, apareix una pinzellada descriptiva de l'animal amb un seguit de virtuts que són transferibles al comportament humà perquè serveixin de lloa o de blasme de les actituds humanes. Uns bells exemples d'aquesta funció pedagògica i moralitzant els trobem en la formiga i l'abella, on es presenten enaltides les virtuts socials i la laboriositat, a l'hora que serveixen de censura de diversos pecats com l'ociositat i la cobejança de béns temporals:

L'abella sí és una creatura de petita estatura e de gran fruit; e és molt sàvia creatura, e lo seu fruit sí és mel e cera. E quan ella deu fer lo seu fruit, sí és molt curosa com pusca tancar e segellar son buc de totes parts, per tal que vent ni altra cosa no hi pusca entrar qui li gastàs, ne hi romanga algun forat sinó d'aquella part on ella entra e ix [...] Aquesta abella nos ensenya quina vida nós havem a fer en aquest món per ço que el nostre fruit sia noble e plaent a Déu. E així com l'abella segella e tanca lo seu buc per ço que el fruit no pusca ésser gastat, així devem nós tancar tots nostres cinc senys corporals de nostre cos, ço és, lo veer, l'oir, lo gustar, e l'odorar e el tocar, en guisa que aquests cinc senys no ens sien porta on entre alguna cosa qui ens pusca embargar ni gastar lo nostre bon fruit, ço és, lo bon pensar, e el bon parlar e lo bon obrar. (p. 103)

En altres casos l'exemple és negatiu i marca aquells comportaments que no s'adiuen amb la moral cristiana. En aquests exemples podrem trobar una crítica incisiva que ens sorprèn per la cruesa sense embuts amb què l'autor s'expressa. Una diatriba de la qual no se'n lliura ni el propi estament eclesiàstic:

Lo llop sí és una bèstia qui ha en si de moltes pròpies natures; e és nomenat llop rabant, per ço car arrapa e viu de roberia. E quan ell vol entrar en algun lloc per emblar, va-hi molt suaument e molt ginyosa [...] Aquest llop nos ensenya e ens mostra exemple de moltes maneres d'hòmens; que així com lo llop qui no viu sinó de roberia, així són alguns hòmens amb tanta de malvestat que tots temps viuen de roberies. E així com lo llop qui entra suau e ginyosament en algun lloc, així són certs hòmens qui entren en certs oficis eclesiàstics e mundanals pròpiament per emblar aquelles coses qui aporten a perill de mort, e van molt suaument e ginyosa per mostrar-se d'ésser aquells que no són. (p. 108-109)

Així doncs, al llarg de noranta-set pàgines (incloent-hi els apèndixs) trobarem les semblances dels animals carregades de simbologia amb una finalitat pràctica: ser recursos discursius que els predicadors poguessin fer servir en les homilies. És a dir, la seva funció comunicativa era esdevenir signe del missatge pastoral d'una manera entenedora al públic oient a través d'una icona atractiva i fàcil de descodificar per tots els públics. Aquesta estratègia alliçonadora la indica explícitament l'autor del *Bestiari* als predicadors: «Al començament deu preïcar suau e de raons planes, per ço car les gents seglars comunament són de gros enteniment» (p. 107). És un recurs educatiu que passà a formar part del bagatge tant de la cultura popular de l'edat mitjana com dels textos literaris més selectes. La presència literària d'aquesta simbologia la trobem narrada en la introducció del *Bestiari medieval* on la professora Martí fa un sapient recorregut de les imatges animals a través de la literatura catalana amb exemples d'autors com Eiximenis, Pere March, Vicent Ferrer, Ausiàs March, Joanot Martorell i Jaume Roig entre altres. Aquest repertori d'autors i exemples fa palesa la gran coneixença que el públic medieval devia tenir dels referents animalístics.

Comptat i debatut ens trobem amb una elegant i sàvia edició crítica d'un text fonamental en la història de la llengua i la cultura catalanes. És un text on, més enllà del seu valor literari i ideològic, també aporta valuosos coneixements filològics o històrics sobre l'època, com la referència a l'esperança de vida dels homes d'aquell temps entre moltes altres que hi podem constatar:

Guarda, mesquí d'home, nostre senyor Déu, que fa que els hòmens, que solien viure cent anys, e vuitanta, e setanta, e més avant, ara, de mil hòmens que neixen, no en viuen los deu a la damunt dita quantitat; tots moren, la major partida, a trenta o quaranta anys. (p. 186)

Un treball de transcripció i edició precís, minucios i rigorós que, sumat a la contextualització cultural, literària i lingüística del text, ens permet endinsar-nos en el pensament i el significat literari de l'únic bestiar català de què disposem. Un bell vehicle ideològic i d'imatges literàries que arriba fins als nostres dies. Una lectura plaent recomanable tant per a l'especialista com per al profà.

MARTOS, Josep Lluís: *El primer cancionero impreso y un pliego poético incunable*, Madrid-Frankfurt: Iberoamericana-Vervuert, 2023; «Medievalia Hispánica» 37.

ALBERT LLORET

University of Massachusetts Amherst
lloret@umass.edu

Aquest llibre de Josep Lluís Martos està dividit en dues parts que tracten, cadascuna, d'un imprès diferent de la era incunable. La primera secció estudia *Les trobes en labors de la Verge Maria* i la segona la *Salve Regina* de Pere Vilaspinosa. Tots dos impresos —com es demostra al final del llibre— estan íntimament relacionats pel context de creació de les poesies que contenen.

Dedicades a un debat poètic marità celebrat el 1474 a València, conservades en un exemplar únic sense colofó i considerades com un dels primers impresos publicats a Espanya durant molt de temps, hi ha, doncs, moltes raons per les quals *Les trobes en labors de la Verge Maria* haviem estat repetidament estudiades abans de l'aparició d'aquesta monografia. Un dels mèrits de l'assaig és el de tenir en compte de manera exhaustiva les aportacions dels bibliògrafs que han precedit l'autor. Martos en jutja totes les aportacions descomponent-les una a una per a reconstruir un sòlid aparat crític que contribueix a descriure materialment tots els aspectes del llibre, començant per les dades que permeten afirmar que *Les trobes* són el primer incunable poètic imprès a la península Ibèrica. Mancat, com està l'incunable, de colofó, Martos n'estima la data aproximada de publicació (el 1474, després del 25 de març, dia en el qual es va llegir la sentència del certamen), la ciutat (Va-